

Χατζησταύρου Ευάγγελος

I PURITANI & SIMON BOCCANEGRA:

***Σύγκριση του ρόλου των αριών και των
χορωδιακών***

1

μουσικολογική-ιστορική έρευνα

Ερευνητικό πεδίο

- Το ερευνητικό πεδίο της παρούσας έρευνας εστιάζει σε μια ιστορική – μουσικολογική συγκριτική έρευνα ανάμεσα σε δύο συναφείς όπερες του Ρομαντισμού, τις: *I Puritani* του **Bellini** και *Simon Boccanegra* του **Verdi**, όπου εξετάζεται ο ρόλος των αριών και των χορωδιακών μερών στην εξέλιξη της υπόθεσης της κάθε όπερας και εντοπίζονται πιθανές ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο που ο κάθε συνθέτης χρησιμοποιεί τα παραπάνω εργαλεία (σολίστ – χορωδία).

Κριτήρια Επιλογής του Ερευνητικού Δείγματος

Οι συγκεκριμένες όπερες επιλέχθηκαν ως δόκιμο ερευνητικό υλικό διότι παρουσιάζουν αρκετά κοινά στοιχεία που επιτρέπουν μια συγκριτική έρευνα. Ειδικότερα:

- Ανήκουν στην ίδια ιστορική περίοδο: Ρομαντισμός
- Έχουν συγγενική δομική κατασκευή: περιλαμβάνουν και οι δύο τόσο άριες όσο και χορωδιακά
  - Πρόκειται για έργα δύο ομοεθνών (Ιταλών) συνθετών
  - Ανήκουν στην ώριμη συνθετική περίοδο του κάθε συνθέτη
  - Έχουν λιμπρέτο που αναφέρεται σε ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα

Ερευνητικοί Στόχοι

Οι κύριοι ερευνητικοί στόχοι της παρούσας έρευνας, η οποία διεξάγεται μέσα από μια ιστορικο – μουσικολογική προσέγγιση που περιλαμβάνει παρατήρηση, ανάλυση και εξαγωγή συμπερασμάτων, είναι οι εξής:

α) Μελέτη του χειρισμού και της λειτουργίας των αριών και των χορωδιακών της κάθε όπερας

β) Διαπίστωση τυχόν δομικών και στυλιστικών ομοιοτήτων και διαφορών ανάμεσα στα δύο έργα, τα οποία ανήκουν στην ίδια εποχή και γεωγραφική περιοχή

γ) Εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τα ευρήματα της έρευνας

Βασικές συνθετικές πρακτικές της ιταλικής όπερας κατά το 19ο αιώνα

Προτού γίνει η παρουσίαση της έρευνας κρίνεται αναγκαία μια σύντομη αναφορά στα δύο κύρια συνθετικά ρεύματα που επικρατούν την περίοδο αυτή στην ιταλική ρομαντική όπερα:

1. Bel canto
2. Grand Opera

Όπερα **Bel Canto**

Bel canto κατά λέξη σημαίνει όμορφο τραγούδι. Αναφέρεται στη συνθετική πρακτική της ιταλικής όπερας κατά τις αρχές του 19ου αιώνα και συνδέθηκε στενά με το Ρομαντισμό. Χαρακτηρίζεται από:

A) Εστίαση στη φωνητική δεξιοτεχνία των πρωταγωνιστών, η οποία εκφράζεται μέσα από περίτεχνους φωνητικούς διανθισμούς και διευρυμένη tessitura

B) Έμφαση στο λυρικό στοιχείο.

Γ) Τη χρήση του σώματος και της κίνησης για την ενίσχυση της φωνητικής ερμηνείας

Αντιπροσωπευτικοί συνθέτες: G. Rossini (1792-1868), G. Donizetti (1797-1848), V. Bellini (1801-1835)

Grand Opera

Η grand opera συνδυάζει στοιχεία μουσικής (οργανικής, φωνητικής, σολιστικής), μπαλέτου και θεαματικής σκηνογραφίας. Αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά τη ρομαντική περίοδο.

- Η ενορχήστρωση είναι αρκετά διευρυμένη, σύνθετη αρμονικά και μορφολογικά

- Στις άριες υπάρχει ισοτιμία ως προς την μουσική, δηλαδή δεν πρωταγωνιστεί μόνο ο τραγουδιστής αντιθέτως αναδεικνύεται όλο το μουσικό σύνολο για την προώθηση της πλοκής

- Τα σκηνικά και τα κοστούμια, των πρωταγωνιστών και της χορωδίας/μπαλέτου κ.λ.π είναι συνήθως περίτεχνα και μεγαλοπρεπή

- Αντιπροσωπευτικοί συνθέτες: G. Verdi(1813-1901), R. Wagner(1813-1883), C. Gounod(1818-1893)

Άρια και Χορωδία στη Ρομαντική Όπερα

Οι **άριας** και τα **χορωδιακά** αποτελούν το τυπικό φωνητικό υλικό που χρησιμοποιείται στην Ιταλική Ρομαντική όπερα:

- Η **άρια**: σολιστικό τραγούδι ή ντουέτο που ερμηνεύεται από τους πρωταγωνιστές. Μέσα από το στίχο της εκφράζονται κατά κύριο λόγο προσωπικά συναισθήματα, σκέψεις και ιδέες τους.

- Η **χορωδία** διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της υπόθεσης. Ο ρόλος της δεν είναι τυποποιημένος: Άλλοτε εκφράζει το λαό, άλλοτε το στρατό, το εκκλησίασμα κ.λπ. Ακόμη και μέσα στην ίδια όπερα η χορωδία μπορεί να παίξει πολλαπλό ρόλο, ώστε να εξυπηρετηθεί η εξέλιξη της πλοκής. Τα χορωδιακά δεν εστιάζουν τόσο έντονα στο συναισθηματικό προσωπικό στοιχείο, όσο οι άριας.

Παρουσίαση της μουσικολογικής έρευνας

V. Bellini: *I Puritani*

Ιστορικό πλαίσιο

Ο Vincenzo Bellini (1801-1835), έγραψε κυρίως όπερες και θεωρείται κύριος εκπρόσωπος της όπερας *bel canto*.

Η όπερα *I Puritani* δημιουργήθηκε μεταξύ 1833 και 1835. Το λιμπρέτο βασίζεται στο θεατρικό έργο *Les Puritains* των Γάλλων λογοτεχνών Charles-Francois-Etienne Nutter και Adolphe de Leuven, αλλά έχει υποστεί αρκετές παρεμβάσεις, καθώς εστιάζει περισσότερο στο ρομαντικό στοιχείο της υπόθεσης, τον έρωτα της Elvira για τον Arturo. Περιλαμβάνει 3 πράξεις.

Η Υπόθεση

Η όπερα διαδραματίζεται στην Αγγλία κατά τη διάρκεια του αγγλικού εμφυλίου πολέμου το 17ο αιώνα. Η Ελβίρα, μια νεαρή πουριτανή, είναι ερωτευμένη με τον Αρτούρο, έναν υποστηρικτή των Βασιλοφρόνων.

Η φυγή του την ημέρα του αρραβώνα τους, λανθασμένα, την οδηγεί να πιστέψει ότι την πρόδωσε και καταλήγει σε μια κατάσταση αλλοφροσύνης. Η όπερα ολοκληρώνεται με τη λήξη του πολέμου και την απονομή χάριτος στους αντιφρονούντες, επιτρέποντας στο ζευγάρι να χαρεί τον έρωτά του.
Διαδραματίζεται σε 3 πράξεις.

Οι Χαρακτήρες

Πρωταγωνιστικοί χαρακτήρες

Elvira (σοπράνο)

Arturo Talbo (τενόρος)

Riccardo Forth (βαρύτονος)

Gualtiero Valton (μπάσος)

Sir Giorgio Valton (μπάσος)

Sir Bruno Roberton (τενόρος)

Enrichetta di Francia (μέτζο σοπράνο)

Δευτερεύοντες χαρακτήρες είναι: κήρυκες, στρατιώτες, πουριτανοί, αξιωματούχοι, κυρίες, υπηρέτες κ.λ.π, και οι ρόλοι τους ερμηνεύονται από μέλη της χορωδίας ή και όλη τη χορωδία

Οι Άριες και τα Χορωδιακά μέρη

Η όπερα *I Puritani* παρουσιάζει μια συμμετρία ανάμεσα στις άριες και τα χορωδιακά: περιλαμβάνει 10 άριες, και 10 χορωδιακά.

Με τις άριες αποτυπώνονται οι σκέψεις και τα συναισθήματα των πρωταγωνιστών, σε έναν αριστοτεχνικό συνδυασμό με τη φωνητική δεξιοτεχνία που επιβάλλει το *bel canto* τραγούδι.

Η χορωδία από τη άλλη υποστηρίζει τα δραματικά σημεία άλλοτε με εμφατικό και άλλοτε με κατευναστικό ρόλο, ενώ προωθεί και την πλοκή μέσα από τη σκηνική της δράση.

G. Verdi: *Simon Boccanegra*

Ιστορικό πλαίσιο

Ο Giuseppe Verdi (1813-1901) είναι ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της ιταλικής ρομαντικής όπερας, σηματοδοτώντας με το έργο του τη μετάβαση από την όπερα *bel canto* στην *grand opera* (Michels, 1995). Συνέθεσε 26 όπερες.

Η όπερα *Simon Boccanegra*, δημιουργήθηκε το 1857. Η υπόθεσή της, σε λιμπρέτο του Francesco Maria Piave (1η έκδοση) και Arrigo Boito (2η έκδοση), διαδραματίζεται σε τέσσερις πράξεις. Βασίζεται στην ιστορική μορφή του Simon Boccanegra, ενός ευγενή του 14ου αιώνα και Δόγη της Γένοβας. Ο Verdi εμπνεύστηκε από το ομώνυμο θεατρικό του Antonio García Gutiérrez (1843).

Η Υπόθεση

Η όπερα διαδραματίζεται στη Γένοβα κατά το 14ο αιώνα. Ο Boccanegra, πρώην πειρατής, επιλέγεται ως Δόγης της Γένοβας για να επαναφέρει την ενότητα στην διχασμένη πόλη. Μερικά χρόνια αργότερα, μια πολιτική συνωμοσία ξεδιπλώνεται, και τα μέλη του Συμβουλίου του Boccanegra στρέφονται εναντίον του.

Στη συνωμοσία εμπλέκονται ο πρώην πεθερός του και ο Gabriele Adorno, εραστής της κόρης του, Amelia. Στην πορεία ο Boccanegra συγχωρεί και συμφιλιώνεται με τους εχθρούς του, λίγο πριν το θάνατό του.

Η όπερα διαδραματίζεται σε 4 πράξεις.

Οι Χαρακτήρες

Simon Boccanegra (βαρύτονος)

Amelia Grimaldi (σοπράνο)

Paolo Albiani (βαρύτονος)

Gabriele Adorno (τενόρος)

Jacopo Fiesco (μπάσος)

Pietro (μπάσος).

Λοχαγός των τοξοτών (τενόρος)

Υπηρέτρια της Amelia (mezzosoprano)

Η χορωδία επιτελεί ρόλους που αντιστοιχούν σε πολυμελείς ομάδες, όπως στρατιώτες, ναύτες, φυλακισμένοι και αυλικοί του Δόγη.

Οι Άριες και τα Χορωδιακά μέρη

Η όπερα *Simon Boccanegra* περιλαμβάνει 6 άριες. Αν και σχεδόν οι μισές από την *I Puritani*, καταφέρνουν να αποτυπώσουν με την ίδια ένταση τις σκέψεις και τα συναισθήματα των πρωταγωνιστών. Οι άριες αυτής της όπερας ανήκουν στο ύφος της *grand opera* σε σχέση με το *bel Canto* που χαρακτηρίζει τους *I Puritani*.

Τα σολιστικά μέρη δεν εστιάζουν τόσο στην ανάδειξη των φωνητικών δεξιοτήτων των ερμηνευτών, αλλά συλλειτουργούν με τη μουσική και το δράμα στην προώθηση της πλοκής.

Η χορωδία εμφανίζεται σε 9 σημεία του έργου, έχει δηλαδή σχεδόν την ίδια επικάλυψη ρόλων με τους *I Puritani* και επιτελεί ταυτόσημο ρόλο με αυτούς: ενισχύει ή κατευνάζει την ένταση και τη δραματικότητα της όπερας και προωθεί την πλοκή της υπόθεσης.

Συμπεράσματα

Από τη συγκριτική έρευνα των δύο παραπάνω οπερών, όπως συνοπτικά αναφέρεται πιο πάνω, εξάγονται τα εξής συμπεράσματα:

Α. Συμπεράσματα ως προς τις άριες

ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ

Και στις δύο όπερες:

- Οι άριες αποτυπώνουν τις εσωτερικές διεργασίες, συναισθήματα και σκέψεις των πρωταγωνιστών, καθώς και στην εξέλιξη της πλοκής.
- Οι άριες χαρακτηρίζονται από έντονο λυρισμό και δραματικότητα ο οποίος στην πρώτη όπερα εκφράζεται μέσα από το ύφος **bel canto**, και στη δεύτερη από το συνδυασμό τραγουδιού και μουσικής συνοδείας με ρόλο πιο ισότιμο μεταξύ τους, στα πλαίσια ενός ενιαίου μουσικού και δραματικού συνόλου.

ΔΙΑΦΟΡΕΣ

Οι άριες της όπερας *I Puritani* είναι περίπου διπλάσιες (10), σε σχέση με την *Simon Boccanegra* (6)

Οι άριες στο *I Puritani* εστιάζουν στη φωνητική δεξιοτεχνία των σολιστών, ενώ στο *Simon Boccanegra* συμβάλουν στην μεγιστοποίηση του συνολικού μουσικού και δραματικού αποτελέσματος

Β. Συμπεράσματα ως προς την χορωδία

ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ

Οι δύο όπερες έχουν σχεδόν ίσο αριθμό χορωδιακών (10 και 9 αντίστοιχα)

- Και στις δύο όπερες τα χορωδιακά κινούνται στο πλαίσιο της γενικότερης δραματικής και συναισθηματικής κατάστασης που βιώνουν οι πρωταγωνιστές, χωρίς να δημιουργούν αντίθετα συναισθηματικά ερεθίσματα στον ακροατή.
- Και στις δύο όπερες η χορωδία χρησιμοποιείται ως μέσο για την απόδοση ρόλων που αφορούν ένα πολυπληθές σύνολο (λαός, στρατιώτες, ναύτες, επαναστάτες κτλ.) και όχι έναν τυπικό χορό, όπως συμβαίνει ιδίως στις Μπαρόκ όπερες.
  - Η χορωδία συχνά συνυπάρχει με τους πρωταγωνιστές με διάφορους τρόπους (διάλογος, κανόνας, ομοφωνία κτλ.).

ΔΙΑΦΟΡΕΣ

Παρόλα αυτά, ο ρόλος της χορωδίας δεν είναι ταυτόσημος ανάμεσα στις δύο όπερες: Στην *I Puritani*, τα χορωδιακά είναι πιο εκτενή με το δραματικό στοιχείο να επενδύει τη συνολική ατμόσφαιρα. Τα χορωδιακά μέρη στο *I Puritani* είναι εκτενέστερα και συχνά αυτόνομα, και εξελίσσουν την πλοκή με ταχύτητα.

Αντίθετα, στο *Simon Boccanegra*, τα χορωδιακά αποτελούν κυρίως σύντομες αλληλεπιδράσεις με τους πρωταγωνιστές ή προσφέρουν σχολιασμό στα δραματικά γεγονότα. Λειτουργούν αποκλειστικά ως μέρος του μουσικού και δραματικού συνόλου, και όχι ως αυτόνομος φορέας της μουσικής και δραματικής εξέλιξης του έργου

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι τόσο η ιταλική ρομαντική όπερα *bel canto* όσο και η *grand opera*, όπως εκφράζονται και δραματοποιούνται μέσα από τα δυο παραπάνω παραδείγματα, έχουν ως κοινό άξονα την έμφαση στο συναισθηματικό στοιχείο και ιδίως στη δραματικότητα, η οποία εκφράζεται είτε μέσα από το δεξιοτεχνικό σολιστικό τραγούδι του *bel canto* είτε μέσα από τα επιβλητικά σκηνικά και κουστούμια της *grand opera*.

Εν κατακλείδι, και οι δύο όπερες εκφράζουν το ρομαντικό στοιχείο που κυριαρχεί στη μουσική, την ποίηση, το θέατρο και τη λογοτεχνία κατά το 19ο αιώνα, με έμφαση, δραματικότητα και ορισμένες φορές υπερβολή, σε σημείο που το ιστορικό λιμπρέτο και των δύο να φαντάζει λίγο εξωπραγματικό.

Τέλος, ο ρόλος της χορωδίας δείχνει να αποτελεί σημαντικό δομικό στοιχείο της ιταλικής ρομαντικής όπερας, σε σχέση με τις προηγούμενες πρακτικές, όπου η χορωδία απαντάται σε μικρούς ρόλους ή απουσιάζει εντελώς (ιδίως στην Μπαρόκ όπερα).

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Μέσα από τις διαπιστώσεις και αποσαφηνίσεις της, η παρούσα έρευνα θα μπορούσε να δώσει έναυσμα για μια ειδικότερη επισκόπηση άλλων ερευνητικών πεδίων, όπως:

- Η πρακτική της άριας και των χορωδιακών στη Γερμανική και Ιταλική όπερα της ίδιας εποχής
- Πιθανές επιδράσεις του τρόπου χρήσης της άριας και των χορωδιακών στη σύγχρονη, μετα-ρομαντική όπερα
- Συγκριτική μελέτη των οπερών όλων των Ιταλών συνθετών του 19ου αιώνα, ως προς την πρακτική του καθενός με τη χρήση της άριας και των χορωδιακών.